

HANS BAGGE NIELSEN og JAN HENRIK NYHEIM
 Stud.scient.pol. Mag.art.

TREK AF DANSK PARLAMENTARISME 1901-1968.

Parlamentarismen kan kort defineres som et princip for løsning af konflikter mellem regering og folketing. Princippet indhold er kort sagt at det ved uenighed mellem de to er regeringen som skal vige, ikke folkettinget. Regeringen må gøre som folkettinget ønsker, eller træde tilbage og erstattes af en ny.¹⁾ En sådan konflikt kan også løses gennem opløsning og valg - dvs. i princippet at vælgerne tager stilling og "giver svaret" - via partierne - ved mandatfordelingen i folkettinget.

I Danmark står begge veje (konfliktløsning indenfor rammen af en given mandatfordeling og gennem opløsning/nyvalg) til disposition (grl. § 15). Det norske system kender ikke opløsningsretten - i en valgperiode (fire år) må en konflikt løses indenfor den mandatramme som fastsættes hvert fjerde år - og kun da.

Den parlamentariske styreform kan studeres på 2 måder - som et princip for regeringsansvar, og som et princip for regeringsskifte (regeringsafgang og regeringsdannelse). Denne sondring er frugtbar, fordi den leder opmærksomheden hen til det faktiske, og desuden hjælper til en nødvendig distance-ring over for 2 andre aspekter i disse fænomener, det juridiske og det historiske.²⁾

Regerings-dannelse, regerings-afgang og valgfunktionen i sammenhæng med disse 2 faser i regeringens liv i dansk politik er det centrale i denne oversigt. Målet er en skematisk beskrivelse af de forskellige regeringstyper og regeringernes partifarve (eller -farver). Yderligere vil vi fremsætte kontrollerbare udsagn om alternative flertalsmuligheder i folkettinget ("re-

1) E. Rasmussen: Kompendium, 2. hefte, p. 145-150.

2) Udgangspunktet for dette arbejde er det faktum, at dansk parlamentarisme er indgående drøftet i juridisk og historisk litteratur, mens der kun findes få politisk-systematiske gennemgørelser af disse ting. Vi præ-tenderer ikke at fylde noget "hul" her. Vi har forsøgt at bringe et be-grænset sæt af faktorer ind i en skematisk ramme, ud fra statskundskabens arke-spørgsmål: "Hvad er det egentlig der sker?" (Juristen stiller overhovedet ikke dette spørgsmål). Historikeren stiller samme spørgsmål, men er tilbøjelig til at interessere sig for specielle forhold i specielle situationer. Vi er interesseret i generelle træk.)

HANS BAGGE NIELSEN og JAN HENRIK NYHEIM
 Stud.scient.pol. Mag.art.

TREK AF DANSK PARLAMENTARISME 1901-1968.

Parlamentarismen kan kort defineres som et princip for løsning af konflikter mellem regering og folketing. Princippet indhold er kort sagt at det ved uenighed mellem de to er regeringen som skal vige, ikke folketinget. Regeringen må gøre som folketinget ønsker, eller træde tilbage og erstattes af en ny.¹⁾ En sådan konflikt kan også løses gennem opløsning og valg - dvs. i princippet at vælgerne tager stilling og "giver svaret" - via partierne - ved mandatfordelingen i folketinget.

I Danmark står begge veje (konfliktløsning indenfor rammen af en given mandatfordeling og gennem opløsning/nyvalg) til disposition (grl. § 15). Det norske system kender ikke opløsningsretten - i en valgperiode (fire år) må en konflikt løses indenfor den mandatramme som fastsættes hvert fjerde år - og kun da.

Den parlamentariske styreform kan studeres på 2 måder - som et princip for regeringsansvar, og som et princip for regeringsskifte (regeringsafgang og regeringsdannelse). Denne sondring er frugtbar, fordi den leder opmærksomheden hen til det faktiske, og desuden hjælper til en nødvendig distance-ring over for 2 andre aspekter i disse fænomener, det juridiske og det historiske.²⁾

Regerings-dannelse, regerings-afgang og valgfunktionen i sammenhæng med disse 2 faser i regeringens liv i dansk politik er det centrale i denne oversigt. Målet er en skematisk beskrivelse af de forskellige regeringstyper og regeringernes partifarve (eller -farver). Yderligere vil vi fremsætte kontrollerbare udsagn om alternative flertalsmuligheder i folketinget ("re-

1) E. Rasmussen: Kompendium, 2. hefte, p. 145-150.

2) Udgangspunktet for dette arbejde er det faktum, at dansk parlamentarisme er indgående drøftet i juridisk og historisk litteratur, mens der kun findes få politisk-systematiske gennemgørelser af disse ting. Vi præ-tenderer ikke at fylde noget "hul" her. Vi har forsøgt at bringe et be-grænset sæt af faktorer ind i en skematisk ramme, ud fra statskundskabens arke-spørgsmål: "Hvad er det egentlig der sker?" (Juristen stiller overhovedet ikke dette spørgsmål). Historikeren stiller samme spørgsmål, men er tilbøjelig til at interessere sig for specielle forhold i specielle situationer. Vi er interesseret i generelle træk.)

geringer som ikke blev dannet"). Dette materiale giver - efter vores mening - grundlag for nogle generelle udsagn om dansk parlamentarisme.

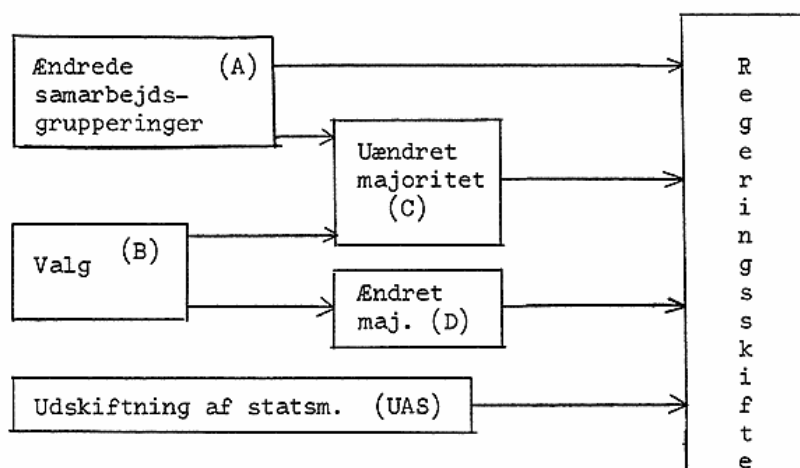
Materialet og dermed hele fremstillingen er bevidst begrænset til de faktorer i folketing og regering som har betydning for emnet. Med partier menes altså de grupperinger som foreligger i folketinget. Med regering menes et ministerkollegium under en bestemt statsministers ledelse, og med uændret partisammensætning.³⁾

Dansk parlamentarisme aktiviseres - hvad angår regeringsskifter - af 2 slags ændringer:

- 1) Ændringer i samarbejdsgrupperinger.
- 2) Ændringer i mandatfordelingen mellem partierne (nye majoriteter).

Disse ændringer indgår i en større sammenhæng af relationer som giver en beskrivelse af "processen regeringsskifte". Nogle af disse er sammenstillet i fig. I. Her er regeringsskifterne sporet tilbage (mod de kronologisk rigtige pileretninger). Med figurens bogstavbetegnelser har vi forsøgt at give hver regering en beskrivelse som er indført i fig. II's første kolonne. Visse af de oplysninger der gives i denne (de mange A'er i sidste periode) bekræfter det indtryk, vi får fra fig. IV nedf., og meddeler yderligere at folketingsvalg næsten altid indgår som et led i processen (de mange B'er).

Fig. I. Parlamentariske regeringsskift

Ad A: Disse manifesterer sig i tilfælde hvor det enten sker et partimæssigt regeringsskifte uden valg, eller hvor et valg med uændrede majoriteter alligevel fører til regeringsskifte.

Ad B: Der ønskes intet sagt om årsagen til valget.

3) Vi har valgt denne def. fordi den splitter materialet op i mange regeringer. Man kan da altid senere benytte en "bredere" def. ved at lægge nogle regeringer sammen.

DANSKE REGERINGER 1901-1968.

Figur II.

(Se fig. IV)

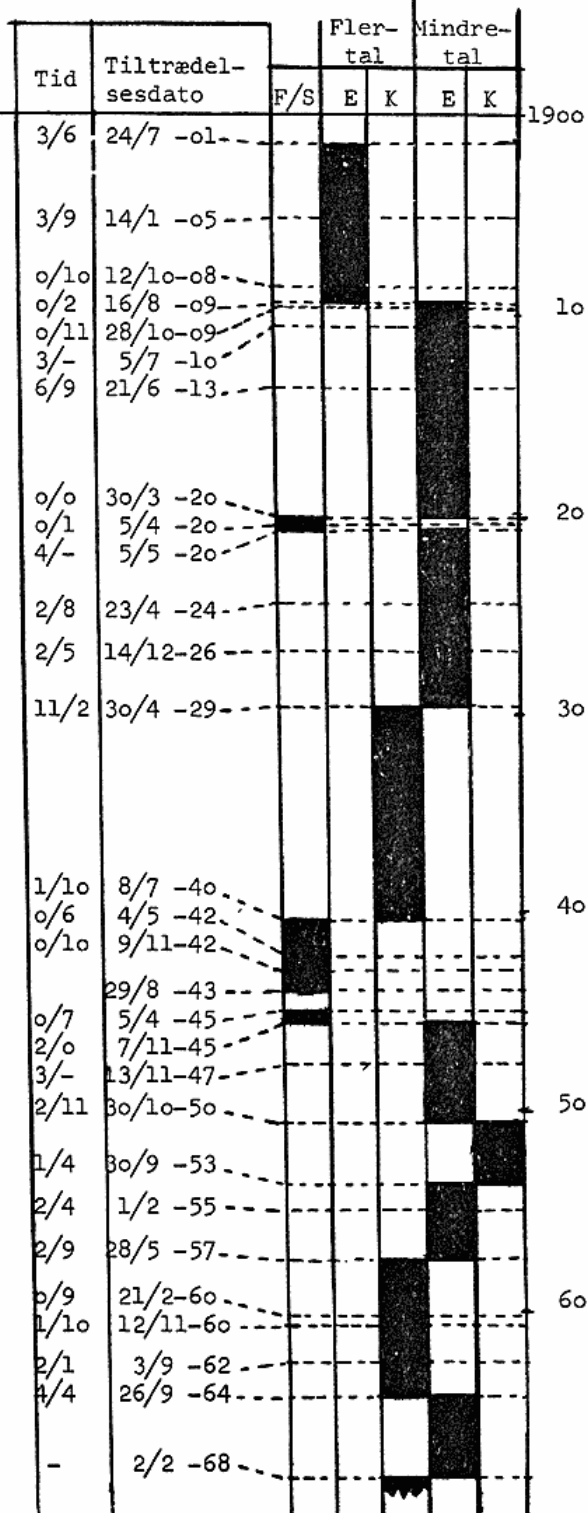
Deuntzer (V)
 Christensen, I.C. (V) UAS
 Neergaard(V) I UAS
 Holstein Ledreborg (V) UAS
 Zahle (RV) I A
 Berntsen (V) ABC
 Zahle (RV) II BD

Liebe (forretningsm.)
 Friis "
 Neergaard(V) II BD
 Stauning (SD) I BD
 Madsen-Mygdal (V) BD
 Stauning (SD+RV)II BD

Stauning (samlingsreg.) III
 Buhl "
 Scavenius "
 Departementchefstyre
 Buhl (samlingsreg.)
 Kristensen, K. (V) ABD
 Hedtoft (SD) I ABC
 Eriksen (V+KF) A

Hedtoft (SD) II ABC
 Hansen, H.C. (SD) I UAS
 Hansen, H.C. (SD+RV+RF) II ABC
 Kampmann (SD+RV+RF) I UAS
 Kampmann (SD+RV+lGr1.) II ABC
 Krag (SD+RV+lGr1.) I UAS
 Krag (SD) II BD

Baunsgaard (RV+KF+V) ABD

- 1) Mindretalsregering efter valget 1909.
- 2) Kontrolministre optaget under krigen fra andre partier. Her betragtes den dog som en ren radikal regering.
- 3) RV+SD flertal forsvinder.
- 4) RF falder bort.

I alt

Samlet tid

6	3	6	12	1
2/3	8/1	18/7	32/11	2/11

F/S betyder forretningsministerium. eller samlingsregering.

K " koalitionsregering.

E " étpartiregering.

Regeringstyperne. Fig. II viser regeringstyperne og deres antal i tidsrummet 1901-1968, statsministrenes navne og regeringernes tiltrædelsesdato og levetid. Alle danske parlamentariske regeringer falder indenfor de fire kategorier som bliver aktuelle i lande med flerpartisystem og mindretalsregeringer: Etparti- og flerpartiregeringer henholdsvis i flertal og mindretal.

Forretningsministerier og samlingsregeringer er uinteressante for de spørgsmål vi søger besvaret. De første har ikke nogen parlamentarisk basis (omend de kan være akcepterede som forretn.min. af folketinget), de sidste har alle (betydende) partiers støtte.

Fig. II viser et billede der falder i 2 hovedafsnit, med en overgangsperiode. Første afsnit er perioden 1901-1929, præget af etpartiregeringer i flertal (3) eller mindretal (7), pænt grupperet i sammenhæng. Andet hovedafsnit, tiden 1945-1968, er præget af hyppige skift mellem 3 forskellige regeringstyper: Koalition i flertal (5), etpartiregeringer i mindretal (5) og koalitioner i mindretal (1). Mellemprioden (1929-1940) repræsenterer fortsættelsen af den foregående epokes stabilitet. Men det nye indvarsles ved en ændring i teknikken; Et partisamarbejde på regeringsplan, (om årsagerne til denne ændring se nedf. s. 41). Selv med denne nye teknik til rådighed kan stabiliteten (se fig. II) ikke opretholdes i efterkrigstiden. Etparti-mindretalsregeringer har en betydelig dominans i dansk parlamentarisme 1901-1968.

Partierne og regeringsmagten. Fig. III viser en partimæssig klassificering af alle regeringer i perioden og regeringernes levetid i år og måneder. Rent talmæssigt springer det i øjnene at knap 1/4 af alle 28 danske regeringer har været enten forretningsministerier eller samlingsregeringer. Blandt alle parlamentariske regeringskonstellationer kan kun Venstre notere sig for flere regeringer (8). Set i tidsperspektiv mister denne iagttagelse dog interesse: Saml.reg. og forretn.min. sad tilsammen kun 3 år og 10 mdr.

Af de 22 parlamentariske regeringer (Baunsgaard medregnet) har 8 (over 1/4) været rene Venstre-regeringer. Disse dominerer også tidsperspektivet: Tilsammen dækker de 19 år og 8 mdr., altså 1/3 af perioden. Som etpartiregering kommer SD nærmest som med 5 regeringer dækker et tidsrum på 13 år og 8 mdr. Kombinationerne SD+RV og SD+RV+RF kommer de rene Venstre-regeringer meget nær med 18 år og 7 mdr. Kun for de her nævnte ministerier giver det mening at udregne gennemsnitlig levetid som det fremgår af figuren.⁴⁾

4) For gennemsnitsberegningerne er de ministerier, der er forsynet med klamme i fig. II slået sammen for at undgå indvirkning fra statsministrenes udskiftning p.g.a. dødsfald og sygdom.

FIG. III. PARTIMSSIG KLASSIFIKATION AF DANSKE REGERINGER 1901-1968.

V	ÅR / MDR	SD	ÅR / MDR	RV SD+RF	ÅR / MDR	V+KF+RV	ÅR / MDR	V+KF	ÅR / MDR	RV	ÅR / MDR	Saml.+ Forretn	ÅR / MDR
Deutzer	3,6												
I.C. Christ.	3,9												
Neergård	0,10									Zahle	0,11		
Holstein-L.	0,2									Zahle	6,9	Liebe Friis	0,0 0,1
Berntsen	3,0												
Neergård	4,0	Stauning	2,8	Stauning	11,2								
Madsen-Myg.	2,5												
Kristensen	2,0	Hedtoft Hedtoft Hansen	3,0 1,4 2,4	Hansen II Kampmann I Kampmann II Krag	2,9 0,9 1,10 2,1	Baunsgaard	2,11	Eriksen	2,11			Stauning Buhl Scavenius Buhl	1,10 0,6 0,10 0,7
ANTAL: 8		ANTAL: 5		ANTAL: 5		ANTAL: 1		ANTAL: 1		ANTAL: 2		ANTAL: 6	
TID: 19,8		TID: 13,8		TID: 18,7		TID: -		TID: 2,11		TID: 7,8		TID: 3,10	
Gennemsnitlig levet.: ca. 2½ år		Gennemsnitlig levet.: ca. 2 år		Gennemsnitlig levet.: ca. 6 år									

1901

1968

Siden 1945 har hver regering (Baunsgaard udeladt) gennemsnitlig levet ca. 3 år.

Yderligere benyttelse af det fremlagte materiale vil stride mod den store spredning, der ses indenfor hver enkelt kolonne.

Flertalskonstellationer: De faktiske og de mulige. Vi har ikke til hensigt at vise alle matematisk tænkelige partikombinationer med større eller mindre chance for at få regeringsmagten. Vores eneste spørgsmål i denne sammenhæng er dette: Er danske regeringer altid dannet ud fra partikombinationer som på et eller andet tidspunkt har samarbejdet i folketinget, når disse partier har haft mandatmæssig flertal? Hensigten er at henlede opmærksomheden på "flertalsdoktrinen" relevans- og dermed skæbne - i dansk parlamentarisme. ("Flertalsdoktrinen" er en påstand om at det parti/de partier som danner regering skal have et mandatmæssigt flertal i nationalforsamlingen - en påstand som stadig lever videre som et statsretsligt bør-udsagn efter at dets værdi som er-udsagn er blevet nok så frynset).⁵⁾

Oversigten i fig. IV viser at der

- a) i perioden 1901-1940 var næsten fuldstændig sammenhæng mellem majoritetskonstellationerne i folketinget og regeringens partifarve (V+KF og SD+RV), med Zahle I som den eneste undtagelse. Valgresultatet pegede i denne periode direkte på det/de parti/er der skulle danne regering,
- b) i perioden efter 1945 etableres de flertal som fører til regeringsskifte ved relationsændringer mellem partierne. Mandatforskydninger ved valgene giver ikke længere fuld besked om den nye regerings partifarve.⁶⁾ Fra at være valgbestemt er regeringerne siden 1945 blevet relationsbestemt.

Med undtagelse af 1907 (da Venstre mistede sin absolutte majoritet) var valgresultatet i første periode ensbetydende med et udsagn om regeringens partifarve. I de fleste situationer var valgresultatet dermed også afgørende for hvilken person der blev statsminister. Man lå nærmere det britiske system end i nogen anden periode.

1901-1940 har valget anvist regeringspartiet(-erne) og dermed oftest statsministeren. Efter 1945 har valgets funktion været begrænset til at afspejle

- 5) Sammen med "flertalsdoktrinen" lever gerne forestillingen om en slags pendulsvingning mellem flertal/regeringsmagt snart til højre, snart til venstre i det politiske spektrum. Se P. Meyer: Politiske Partier, 1965, p. 171 ff.
- 6) Regeringsskifterne Kristensen/Hedtoft, Hedtoft/Eriksen og Krag I/Krag II illustrerer hvordan "flertalsdoktrinen" lægges til side. Det første skifte skyldes ikke nogen ændring i majoritetssituationen, og ved det sidste skifte fandtes overhovedet ingen flertalskombination. For tilfældet Hedtoft/Eriksen sker skiftet på tværs af hvad flertalsdoktrinen skulle angive: V+KF+RV mister flertal, og nogle måneder efter etableres en V+KF-regering.

PARTIERNES VALG AF MAJORITETSKONSTELLATION, (ved regeringsskifte).

Relevante partier: SD. V. KF. RV. RF. SF.

Regeringsskifterne er angivet ved det tiltrædende ministeriums navn. Mandattallet er kun noteret hvis konstellationen har flertal. Følgende konstellationer er udvalgt:

	V	SD+RV	SD+RV+RF	V+KF	V+KF+RV	SD+SF
Deuntzer	: 91					
I.C. Christensen:	84	Øvrige ikke noteret da vi har etparti-flertalsregeringer.				
Neergård	: 66					
<hr/>						
Holstein-L.	:			69	89	
Zahle	:			69	89	
Berntsen	:			69	89	
Zahle	:	63	←		81	
Neergård	:		→	76	93	
Stauning	:	75	←		92	
Madsen-Mygdal	:		→	76	92	
Stauning	:	77	←		83	
<hr/>						
					-- Krigen --	
Kristensen	:				75	
Hedtoft	:				76	
Eriksen	:		83			
Hedtoft	:		94			
H.C. Hansen	:		94			
H.C. Hansen	:		90		90 (incl.lfæring)	
Kampmann	:		90		90 (incl.lfæring)	
Kampmann	:	89 (incl.lgrl.+lfæring)				
Krag I	:	89 (incl.lgrl.+lfæring)				
Krag II	:	Ingen ved dannelsen. Efter valg 1966:				90
Baunsgaard	:	90 (incl.lfæring)			98	

ANM.: Begrundelsen for udvælgelsen af disse partier og igen af nogle af de matematiske mulige kombinationer er dels et skøn over hvilke der kunne give majoritet, dels et skøn over hvilke der kunne have en realistisk chance for at danne grundlag for parlamentarisk støtte til en regering (Her har en skelen til de faktisk forekommende partiforhold i de forskellige tidsperioder været afgørende). Selvom klassifikationen naturligvis kan diskuteres mener vi at den valgte har teoretisk relevans i den foreliggende sammenhæng.

Ved "flertal" eller "majoritet" forstås i fig. III og IV den situation at et parti eller en gruppe af partier råder over halvdelen af mandaterne. En undtagelse er Kampmann I og Krag I hvor 89 mandater var tilstrækkelig til at skabe en sikker parlamentarisk situation. I andre tilfælde har vi ikke været et sådant skøn.

vælgernes opslutning omkring forskellige partier. Det har så været politiker-
nes arbejde møjsommeligt at opbygge et mandatmæssigt grundlag for en regering.
"Valgets tale" ophørte i 1945 med at være meningsfuld tale i denne sammen-
hæng: Sammenligningen med det græske - halvt bevidstløse - orakels brokker
ligger langt nærmere.

Kravet om at landet skal have en parlamentarisk regering står urokket,
men valget giver ikke længere nogen sikker anvisning på hvordan og af hvem.

Dette betyder at "valgets tale" eller "strømpil" er blevet et element
i partiernes argumentation indad, udad og indbyrdes. Fra at have været no-
get nær entydigt er begrebet blevet uhyre mangetydigt. Når man hævder at
et parti har 'vundet valget' kan man dermed mene at det er:

- 1) Det største parti i folketinget.
- 2) Partiet med størst absolut mandatgevinst.
- 3) Partiet med størst relativ mandatgevinst.
- 4) Et af en gruppe partier, som er villige til at
samarbejde, og som har mulighed for at danne
flertal.

Det falder udenfor denne ramme at undersøge hvilket parti og hvilke po-
litikere som i de forskellige situationer har hævdet de synspunkter som er
nævnt her. Disse argumenter er heller ikke relevante, da vi begrænser os
til at pege på det faktiske resultat af regeringsforhandlingerne i hvert
enkelt tilfælde, og hvordan dette resultat har noget at gøre med flertals-
konstellationer i folketinget.

Parlamentarismen er et princip for løsning af konflikter mellem rege-
ring og folketing. Den danske grundlov slår opløsningsretten fast som et
middel til at sikre dannelsen af en parlamentarisk regering ved at skyde af-
gørelsen (konflikten) ud til vælgerne.

Vores lille oversigt viser at valgets konfliktløsende funktion i Dan-
mark (ved at være regeringsudpegende) er blevet temmelig indirekte: Mandat-
fordelingen må fortolkes og et flertal bygges op gennem forhandlinger.

Partierne og regeringsalternativerne. Forhandlingerne forud for en
regeringsdannelse i en situation hvor regeringens mandatbasis i folketing-
get må bygges op sker som regel i flere trin. Hvis vi vælger den rege-
ring som faktisk blev dannet, og går tilbage til partiernes sidste udspil
i regeringsforhandlingerne kan man placere dem efter deres standpunkter på
følgende måde:

Anbefaling.	"Åbne", neutrale udsagn.	Anbefaling af anden regering.	Frarådning.
(a)	(b)	(c)	(d)

Det er tillige givet at der ofte(-st) er en forbindelse mellem det enkelte partis holdninger til regeringsdannelsen og den position det vil indtage i behandlingen af regeringens lovforslag. Men for at finde ud af forbindelsen er det vigtigt at holde disse 2 ting ude fra hinanden. Derfor forsøges flg. graduering i holdningen til regeringens lovforslag:

Regeringsparti.	Støtteparti.	Samarbejdsparti.	Forligsparti.	Oppositions-
				parti.
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

Hvis man vil klassificere partierne på (1) - (5) i hver enkelt regeringsperiode, må man først vælge empiriske kriterier herfor. Dette er vanskeligt fordi relationerne kan ændre sig over tid. Megen hjælp kan naturligvis ikke hentes i den måde aktørerne selv måtte benytte ordene på.

Trods det vanskelige i klassifikationen (som vi ikke her skal indlade os på)⁷⁾ giver de 5 kategorier udtryk for en påstand om at de enkelte partiers opslutning om regeringens politik kan gradueres, at en skematisk todeling i regeringsparti - oppositionsparti ikke giver nogen mening.

Selv indenfor disse rummelige kategorier (a til d og 1 til 5) er det meget vanskeligt på forhånd at sige noget sikkert om hvor partier med synspunkter (a-d) vil placere sig efter regeringen er dannet i systemet (1-5). Det må på forhånd antages, at der er nært sammenfald (1-a) og (5-d), men imellem disse yderpunkter kan intet sikkert siges om kombinationsmulighederne. Her begrænser vi os til at understrege disse forhold. Hvis man dertil føjer påstanden om valgresultatets tavshed siden 1945, kan man konkludere at heller ikke standpunkterne umiddelbart forud for en regeringsdannelse (siden 1945) giver sikre holdepunkter for hvordan lovgivningsrelationerne er efter at regeringen er dannet.

En analyse af ovennævnte karakter vil sikkert give mange overraskende resultater, men hele problemet står forskningsmæssigt åbent.

Sammenfatning.

Indenfor den tredeling af tidsrummet vi har interesseret os for finder der altså en udvikling sted i formerne for regeringsdannelse. Denne udvikling hænger sammen med ændringer i partisystemet (som vi ikke har drøftet) og relationerne i folketinget (som vi heller ikke har drøftet realiteterne i, men dog påvist konsekvenserne af). Der er altså sket en ændring i regeringsdannelsen, som ikke er tilfældig. Det drejer sig om et skifte i teknik (fremgangsmåde) som er et resultat af det poli-

7) Man vil sandsynligvis kunne tage sit udgangspunkt i Mogens N. Pedersens artikel: "Partiernes holdning ved vedtagelsen af regeringens lovforslag 1945-66), Historie VI, 3, 1967.

Fig. V.

ÆNDRINGER I PARLAMENTARISMENS KARAKTER: ENKELTE ASPEKTER

	1901-1928	1929-1940	1945-
1) Regeringen	Valgdefineret (mandat-defineret)	Valg- og forhandlingsdefineret	Forhandlingsdefineret (relationsdefineret)
2) Partierne			
a) relationer foran valg	Mandatkonkurrence	Mandatkonkurrence "stalemate". Status quo	Indflydelseskonkurrence (strategiorienteret)
b) mellem valg	Modstand, strid		Forhandlingsorienteret
c) Oppositionen			
C-1: Kriterier	Mindretal i nationalforsamlingen	Ikke repræsenteret i regeringen. Artikuleret modstand mod regeringens politik	Voteringsdefineret (andre kriterier?)
C-2: Mål	Mandatflertal	Mandatgevinst plus strategisk placering i partisystemet	Indflydelse
C-3: Midler	Valgkamp, agitation og argumentation (i/udenfor nationalforsamlingen)	Valgkamp plus forhandlingsvilje	Forhandlinger

tiske systems ændringer.⁸⁾

Disse ændringer kommer til udtryk i partiernes målsætning: Hvor absolut flertal ikke er en realistisk mulighed bliver valgkampen heller ikke lagt an efter et sådant mål. Vægten skifter fra at tælle mandatgevinst/tab til at sikre sig indflydelse på andre måder: Partiernes "beliggenhed" i systemet bliver en central faktor.

Fig. V viser - helt skematisk - hvor partierne vil lægge hovedvægten i de forskellige situationer. Uden at kende det danske partisystem, vil man med udgangspunkt i dette skema, kunne fremdrage væsentlige træk af det: Man vil kunne sige hvilke partisystemer der disponerer for de forskellige målsætninger med partiaktiviteten. Dette gælder alle partier, også de partier som efter et valg ikke befinder sig i en koalition eller optræder som støtteparti og som man med et upræcist og problemfyldt ord kalder oppositionspartier.

En undersøgelse af politisk opposition i flere vestlige lande som fandt sted for nogle år siden omfatter desværre ikke Danmark.⁹⁾ Det er beklageligt fordi dansk parlamentarisme virkelig er et studium værd også på dette punkt.

---

8) Om teknikken: P. Meyer: "Regeringsdannelsens Teknik", Økonomi og Politik, nr. 3, 1967.

9) Robert A. Dahl (ed): Political Oppositions in Western Democracies, New Haven, London, Yale University Press, 1966.